

TƏLİM FƏALİYYƏTİNDƏ TƏLƏBƏLƏRİN EMOSİONAL İNTELLEKTİNİN İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bəxtiyar Əliyev,

*AMEA-nın müxbir üzvü, professor,
BDU-nun "Psixologiya" kafedrasının müdiri*

Açar sözlər: təlim fəaliyyəti, emosional intellekt, idrak fəallığı, özünüqiymətləndirmə, təlim motivasiyası

Ключевые слова: учебная деятельность, эмоциональный интеллект, познавательная активность, самооценка, учебная мотивация

Key words: learning activities, emotional intelligence, cognitive activity, self-esteem, learning motivation

GİRİŞ

Müasir dövrdə insanın bir şəxsiyyət kimi təşəkkülünü təhsil prosesindən kənarında təsəvvür etmək çətindir. Təlim fəaliyyətində insan həm yeni bilik, vərdiş və bacarıqlara yiyələnir, həm də sosial normaları, sosial rolları, dəyərləri, xüsusilə də sosial vərdişləri mənimsəyir. Yüksək əqli intellekt o zaman böyük imkanlar yaradır ki, insan yüksək emosional və sosial intellektə malik olsun. Özünün və başqalarının emosiyalarını düzgün dərk edərək onların fikir və istəkləri ilə əlaqələndirmək, yönləndirmək və idarə etmək bacarığı istənilən fəaliyyətin, xüsusən də "insan-insan" münasibətləri sistemini əhatə edən fəaliyyət növlərinin uğurla icra edilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Emosional intellektin insan həyatındakı əhəmiyyətini nəzərdən keçirər-

kən onu da xatırlatmaq yerinə düşərdi ki, uşağın ətraf aləmlə əlaqəsi, ətraf aləmin dərkə ana ilə emosional ünsiyyətdən, münasibətdən başlayır. Emosiya subyektə imkan verir ki, ətraf aləmi daha dolğun qavrasın, ona bələdləşsin və bunun nəticəsində mühitə nəinki səmərəli uyğunlaşa bilsin, həm də onu məqsəduyğun dəyişdirsin.

Emosional intellekt probleminə yanaşmalar

Emosional intellekt məsələsinə son illər artan maraq onu göstərir ki, həyat fəaliyyətində münasibətlərin və birgə fəaliyyətin səmərəliliyi bir çox hallarda insanların özlərinin və başqalarının hissələrini dərkəndən, eləcə də onun tənzimlənməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Psixoloji ədəbiyyatda, ümumi şəkildə, emosional intellekt dedikdə, insanın özünün və başqalarının emosiyalarını dərk və

anlamağa imkan verən mental qabiliyyətləri başa düşürlər.

Ümumiyyətlə, təlim fəaliyyəti ali məktəb tələblərinin əsas fəaliyyəti olduğu üçün onların bütün həyatı bu sahədəki uğurla sıxı əlaqəlidir. Təlimdəki uğur tələbə şəxsiyyətinin inkişafına, onun özünü dərkinə, özünüqiymətləndirmənin adekvatlığına, məqsədyönlü fəaliyyətinə təsir edən əsas amillərdəndir. Hər bir fəaliyyət kimi təlim fəaliyyəti də şəxsiyyətə müəyyən tələblər verir. Yeni biliklərin mənimsənilməsi emosional fonda baş verir və bu prosesdə tələbələr müəyyən emosional hallar yaşayırlar. Xüsusilə də tələbənin biliyini həm dərs, həm də imtahan zamanı qiymətləndirərkən istər-istəməz stress vəziyyəti yaşanır.

Azərbaycanın görkəmli psixoloqlarından Əkbər Bayramov və Əbdül Əlizadə yazırlar ki, “eyni bir obyektiv nəticəni (16 halqadan 10-nu atmaq) bir adam özü üçün müvəffəqiyyət, başqa birisi isə uğursuzluq kimi qiymətləndirə bilər. Bundan başqa, eyni bir nəticənin bir şəraitdə müvəffəqiyyət, başqa bir şəraitdə isə müvəffəqiyyətsizlik kimi qiymətləndirilməsi mümkündür” (1, səh. 231). Burada mühüm, diqqəti çəkən odur ki, nəticənin hissi olaraq yaşanmasının xarakter və səviyyəsi gerçəkliyin dərkinə determinə edən əsas amilə çevrilir. Çünki yaşanan hiss baş vermiş hadisənin nəticəsi deyil. Baş verən

hadisə ona olan münasibətlə qarşılıqlı əlaqədədir. Uilyam Ceyms emosiyalardan bəhs edərkən qeyd edirdi: “Adətən, belə bir fikir qəbul edilmişdir ki, kobud formada emosiya obyektin təsiri altında yaranan psixi təəsürat kimi bizdə emosiya adlanan ruhi vəziyyət yaradır və bu da öz ardınca məlum bədən hərəkətlərini əmələ gətirir. Mənim nəzəriyyəmə görə isə, əksinə, bədən oyanması onu əmələ gətirən faktın qavranılmasından dərhal sonra baş verir və bu oyanmanı baş verdiyi zamanda dərk etməyimiz isə elə emosiyadır” (7, səh. 238). U.Ceymsin yanaşmasını təhlil edərkən iki sual cavablandırılmalıdır. Birinci sual ondan ibarətdir ki, emosiya orqanizmin qıcıqlandırıcıya təsirindən sonra yaranır, yoxsa emosiya nəticəsində orqanizmin cavab reaksiyası olan hərəkətlər təzahür edir? İkinci sualı isə belə ifadə etmək olar ki, insanın fikri ilə onun hissləri arasındakı əlaqə necədir və ilkin olaraq bilik yaranır sonra isə hisslər, yoxsa, əksinə?

Əlbəttə, U.Ceymsin fikrin təhlil edərək demək olar ki, sosial fəaliyyət prosesində fərdin inkişafını şərtləndirən amillər dərk edilmədən inkişafa yönələ bilməz. Bu dərk etmənin özü isə emosiyadan başlayır. Deməli, öyrənmə prosesində fərdin emosiya və hissləri cillalanaraq onun ətraf aləmə bələdləşməsini, dəyişməsini və həmin mühiti dəyişməsini təmin edir. Burada qeyd

etməliyi ki, əgər intellekt insanın müxtəlif məsələləri həll etmək, ətraf mühitə daha əlverişli uyğunlaşmaq və nisbətən davamlı struktura malik əqli qabiliyyətdirsə, onda emosiya da intellektin bir növü kimi nəzərdən keçirilə bilər.

Təbii ki, bu fakt diqqətdən kənarında qala bilməzdi və müxtəlif dövrlərdə ayrı-ayrı tədqiqatçılar bu problemi diqqət mərkəzinə gətirməyə cəhd etmişlər. Amma bu anlayışın müasir anlamda elmə gətirilməsi 1990-cı illərdən başlayır. Belə ki, Peter Salovey emosiya və davranışını, Corc Meyer isə emosiya və düşüncə arasındakı əlaqəni tədqiq edirdi. Onlar özlərinin bu sahədəki təcrübələrindən çıxış edərək yeni bir nəzəriyyə irəli sürdülər: emosional intellekt - gündəlik həyatda emosiyaları effektiv tanıma, anlamaq, istifadə etmək və tənzimləmək bacarığıdır.

1990-cı ildə nəşr olunan bir məqalələrində onlar «emosional intellekt» adlanan bu fenomenin mahiyyətini açmağa çalışdılar. Bu məsələ o qədər cəlbedici idi ki, hətta bir qədər sonra Yel Universitetinin 23-cü prezidenti olan Peter Salovey emosional intellektin inkişaf etdirilməsi ilə məşğul olan maraqlı yeni bir mərkəz yaratdı. Onun rəhbərliyi altında Mərkəz elmi araşdırmalarını genişləndirməklə yanaşı, emosional intellekt bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə məşğul olurdu.

Sonralar bu Mərkəzə rəhbərlik edəcək Mark Brekett 2003-cü ildə P.Salovey-in emosional intellekt sahəsində apardığı tədqiqatlarda iştirak edir və bu nəzəriyyəni yeni fikirlərlə zənginləşdirir.

1970-ci illərin əvvəllərində emosional savadlılıq proqramını hazırlamış orta məktəb müəllimi Marvin Maurer də bu komandaya daxil olur və onlar yeni tədqiqatları, proqramları həyata keçirdilər. Onlar “RULER” – tanımaq (recognizing), anlamaq (understanding), işarələmək (labeling), ifadə etmək (expressing), tənzimləmək (regulate) adlanan proqram hazırlayaraq məktəblərdə tətbiq etməyə başladılar. Təcrübə göstərdi ki, emosional intellekt bacarıqlarının inkişafı həm təlimə, həm şəxsiyyətlərarası münasibətlərə, həm də fiziki və psixi sağlamlığa əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir, uğuru şərtləndirən əsas mexanizmə çevrilir.

Amerika psixoloqları Piter Salovey və Corc Meyer emosional intellektin ilk modelini işləyib hazırladılar. Bu mürəkkəb konstrukt üç tip qabiliyyətdən ibarət idi:

- emosiyaların tanınması (eyniləşdirilməsi) və ifadəsi,
- emosiyaların tənzimlənməsi,
- emosional məlumatın təfəkkür və fəaliyyətdə istifadəsi.

Bununla da onlar emosional intellektin ilkin modelində üç struktur elementi ayırd edirdilər. Onların bu

modeli tezliklə ciddi surətdə tənqidi məruz qaldı. Çünki təklif edilən model qarşıya çıxan bütün suallara cavab vermirdi. Bunu nəzərə alaraq, onlar özlərinin yeni yanaşmalarını irəli sürdülər və emosional intellekti emosionaldakı informasiyanın yenidən işlənməsi kimi izah etməyə cəhd etdilər. Con Meyer, Devid Karuzo və Piter Salovey onlara ünvanlanmış tənqidləri təhlil edərək “Emosional intellektin qabiliyyət modeli: prinsiplər və əlavələr” məqaləsində qeyd edirlər ki, ilk dəfə bizlərin ikisi tərəfindən 1990-cı ildə “emosional intellekt” adlanan yeni intellekt təklif edildi və irəli sürdüyümüz modelin tənqid edilməsini nəzərə alaraq, emosional intellekt haqqındakı fikrimizə yenidən baxdıq (16, səh.290). Emosiyalar, intellekt, psixoterapiya və idrak sahəsində aparılmış tədqiqatların nəticələrinə əsaslanaraq onlar belə bir fikir irəli sürdülər ki, bəzi insanlar emosiyalar sahəsində başqalarına nisbətən daha qabiliyyətli ola bilərlər.

Nəticədə emosional intellektin strukturunda dörd tərkib hissəni ayırdılar. Onların bu yeni yanaşmalarında həmin tərkib hissələr emosional intellektin müəyyən ardıcılıq və ya ierarxiya ilə düzülmüş qolları kimi nəzərdən keçirilirdi. Bu yanaşmada mühüm məsələ ondan ibarət idi ki, qeyd edilən tərkib hissələrin səviyələri ontogenezdə ardıcıl olaraq inkişaf

edir. Beləliklə də, yeni modeldə aşağıdakı tərkib hissələr verilir:

- emosiyaların şüurlu tənzimi (idarə etmək),
- emosiyaları anlamaq,
- emosiyaların təfəkkürə assimilyasiyası,
- emosiyaları fərqləndirmək və ifadə etmək.

Göründüyü kimi bu yanaşmada emosional intellektin məzmunu yeni mahiyyət kəsb edir.

Onların bu yanaşması sonralar tənqid edildi. Emosional intellekt konstruktunu tənqid edən tədqiqatçılar hesab edirdilər ki, emosional intellekt – emosiyaları qavramaq, anlamaq və idarə etmək qabiliyyətidir (9). Tələbələrə aparılmış həmin tədqiqatda müəyyən edilmişdi ki, emosional intellektin (EI) əqli intellektlə (IQ) birbaşa əlaqəsi yoxdur. Lakin EI yüksək olan tələbələr özlərinin və ətrafdakıların emosional vəziyyətini, bütövlükdə hissələrini daha yaxşı idarə edə bilirlər və bu onlara şəxsi münasibətlərini tənzimləməkdə kömək edir. Eyni zamanda müəyyən edilmişdir ki, IQ insanın emosiyalarının qavranılmasında və başa düşülməsində böyük əhəmiyyətə malikdir (13).

Delfina Nelis və başqaları hesab edirlər ki, emosional intellekt (EI) konstruktunu emosional informasiyanın qavranılması, işlənməsi, tənzimlənməsi

və istifadəsi sahəsində fərdi fərkdir (10). Bir çox tədqiqatların nəticələrinə əsaslanıb bu fərdi fərqi insanın sosial münasibətlərinə, fəaliyyətin səmərəliliyinə, əqli və fiziki sağlamlığa təsirini nəzərə alaraq, onlar EI inkişaf etdirməyin mümkünlüyünü araşdırmışlar. İki tələbə qrupu seçilmiş və onların EI səviyyəsi ölçülmüşdür. Sonra onlardan biri eksperimental, digəri isə nəzarət qrupu kimi tədqiqatın ikinci mərhələsində də iştirak etmişlər. EI qabiliyyətinin artırılması məqsədilə eksperimental qrupla dörd dəfə hərəsi 2.5 saat davam edən təlimlər aparılmışdır. Nəzarət qrupunda isə heç bir təlim keçirilməmişdir. Təlimlərdən sonra aparılan ölçmələr göstərmişdir ki, eksperimental qrupda EI qabiliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Nəzarət qrupunda 6 aydan sonra aparılmış yeni ölçmə EI qabiliyyətinin dəyişmədiyini və əvvəlki səviyyədə olduğunu göstərmişdir. Buradan da tədqiqatçılar belə qənaətə gəlmişlər ki, EI qabiliyyəti fərdi fərkdir və onun səviyyəsini məşqlərin köməyi ilə artırmaq mümkündür.

Kastiyo Rut və başqaları İspaniyada məktəbli yeniyetmələrdə EI qabiliyyətinin onların davranışına təsirini, xüsusən də aqressiya və empatiyanı araşdırmışlar (11). 590 yeniyetmə oğlan və qız eksperimental və nəzarət qruplarına bölünmüşlər. Eksperimental qrupla iki il təlimlər keçirilmişdir.

Təlimlərdən sonra aparılmış ölçmələr göstərmişdir ki, eksperimental qrupa daxil olan yeniyetmələrdə aqressivlik, düşmənçilik, kin və digər hisslərin təzahür səviyyəsi olduqca aşağı olduğu halda, nəzarət qrupunda bu göstəricilər xeyli yüksəkdir. Tədqiqat zamanı həm də müəyyən edilmişdir ki, qızlara münasibətdə oğlanlarda empatiya qabiliyyəti təlim nəticəsində daha yüksək olmuşdur. Buradan da belə nəticəyə gəlinir ki, EI sahəsində fərdi fərqlərlə yanaşı, gender fərqləri də mövcuddur (11).

Qarsia-Sanço E. və başqaları emosional intellektlə aqressivlik arasında əlaqəni tədqiq etmişlər (12). Onlar bu məsələyə həsr edilmiş 19 tədqiqat işini təhlil edərək, eksperimentlər aparmışlar. Nəticədə müəyyən edilmişdir ki, emosional qabiliyyətlərlə aqressiya arasında tərs mütənəsiblik var. EI yüksək olanların davranışında aqressivlik ya müşahidə edilməmiş, ya da çox aşağı səviyyədə olmuşdur.

R.Bar-On emosional intellekti şəxsə həyatda yaranmış müxtəlif vəziyyətin öhdəsindən uğurla gəlməyə, onu həll etməyə imkan verən qeyri-koqnitiv qabiliyyət, bilik və bacarıqlar kimi təyin edir.

D.Qoulman, R.Boyacis və E.McKee yüksək emosional intellekti olan şəxslərə məxsus iki növ bacarığı ayırır: şəxsi bacarıqları (bacarıqları, özlərini idarə etmək yollarını müəyyənləş-

dirmək) və sosial bacarıqları (bacarıqları, əlaqələri idarə etmək yollarını müəyyənləşdirmək) (3).

Bəzi müəlliflər emosional intellektin aşağıdakı komponentlərini ayırd edirlər:

1) mənlik şüuru (öz daxili vəziyyətini, nəyə üstünlük verdiyini, imkanlarını bilmək), 2) özünənəzarət (öz daxili vəziyyətinə və niyyətlərinə nəzarət etmək), 3) motivasiya (məqsədə çatmağı yönləndirən və ya asanlaşdıran emosional meyillər), 4) empatiya (digər insanların duyğularını, ehtiyaclarını və narahatlıqlarını özününkü kimi yaşamaq), 5) münasibət vərdişləri (başqalarında öz istəyinə uyğun reaksiyanı yaratmaq məharəti) (4).

D.V.Lyusi emosional intellekti «özünün və başqalarının emosiyalarını anlamaq və onları idarə etmək bacarığı» kimi müəyyən edərək, şəxsiyyətdaxili və şəxsiyyətlərarası intellekti ayırd edir (11). Şəxsiyyətdaxili intellekt insana öz hiss və emosiyalarını düzgün dərk və idarə etməyə imkan verirsə, şəxsiyyətlərarası intellekt qarşılıqlı münasibətdə olduğu insanların hiss və emosiyalarını dərk etmə və tənzimləmə bacarığı kimi çıxış edir.

Əlbəttə, emosional intellektin nəzərdən keçirilən hər iki tərəfi yalnız nəzəri cəhətdən ayrılıqda baxıla bilər. Əslində isə onlar insan davranışının əsasını təşkil edərək bir tam, bölünməz vahid kimi çıxış edirlər. İnsan düşünərək, öz fikrini, hərəkət-

lərini ölçüb-biçib qərar verdikdən sonra istəklərini gerçəkləşdirməlidir. Adətən belə də olur. Amma bəzən bizə elə gəlir ki, nə istədiyimizi dərk etmişik. Lakin istənilən nəticə əldə edilməyəndə onun səbəbini geriye qayıdaraq istəklərimizin yenidən təhlili və onların qiymətləndirilməsi əsasında yol verilmiş səhvi araşdırırıq. Yalnız bu yolla davranışın düzgün tənzimlənməsi mümkündür. Çünki istənilən fikir informasiya təhlilinə söykənir və bu informasiya qiymətləndirilərək münasibət bildirilməlidir. Burada emosional-qiymətləndirmə mexanizmi sonrakı mərhələnin uğurlu və səmərəli olması üçün mühüm mərhələdir. İnsanın hadisəyə emosional münasibəti ilkin təhrik edici qüvvə kimi çıxış edir. Məsələn, uşaq valideyinlərinin onunla mehriban davranışını, gülümsəməsini onların arzularının yerinə yetirilməsi üçün bir signal olduğunu düşünürlər. Bu qənaətə gəlməyə əsas isə valideyinlərin emosiya və hisslərinin uşaq tərəfindən istəyin gerçəkləşdirilməsi şəraiti kimi qiymətləndirməsidir. Halbuki mehribançılıq, gülərüzlülük heç də həmişə istəklərin gerçəkləşdirilməsinə hazırlıqdan xəbər vermir. Burada yanlışlıq daha çox şəxsiyyətdaxili intellektin zəif olmasından və buna görə də öz hisslərini başqalarının hissi kimi yaşamaqdan irəli gəlir. Deməli, emosional intel-

lekt koqnitiv, emosional və davranış komponentlərindən ibarət psixoloji hadisə kimi də nəzərdən keçirilə bilər.

Emosional intellektin strukturunda aşağıdakı komponentləri ayırd etmək olar:

1. Koqnitiv komponent:

- adekvat hörmət;
- emosional mənəviyyat (insanın daxili duyğuları ilə «birgə yaşamaq», işdə və ünsiyyətdə hisslərin rolunu yaxşı başa düşmək qabiliyyəti);

– emosional keyfiyyətlərin məlumatlandırılması;

– əks olunma (insanın daxili dünyasını başa düşmək, digərini onun «mövqeyindən» düşünərək anlamaq).

2. Emosional komponent:

– empatiya (insanların emosiyalarını tanımaq, ünsiyyətdə tərəfdaşların hisslərini, mövqeyini başa düşmək, dünyanın mənzərəsini başqa bir şəxsin gözü ilə təsəvvür etmək qabiliyyəti);

– «faydalı» narahatlıq (emosional sabitlik);

– müvəffəqiyyət motivasiyası;

– emosional məsuliyyət (müxtəlif təsirlərə asan, tez və çevik cavab verə bilmə qabiliyyəti).

3. Davranış komponenti:

– emosiyalarını idarə etmək qabiliyyəti (onların duyğularını qəbul etmək və nəzarət etmək, məqsədlərinə nail olmaq üçün emosiyalarını istifadə etmək bacarığı);

– məhsuldar qarşılıqlı əlaqə (təmasları saxlamaq və ünsiyyət qurmaq qabiliyyəti, kommunikasiya prosesinin səmərəliliyinə müsbət təsir etmək bacarığı) [15, s. 105].

– əlaqələrin qurulmasında psixoloji rahatlıq (fərqli vəziyyətlərdə fərqli insanlar ilə ümumi dil tapmaq, fərqli mövqelər üçün tolerantlıq, münasibətlər, dəyərlər, həyat tərzləri).

NƏTİCƏ

Emosional intellekt probleminin tədqiqinə həsr edilmiş mövcud ədəbiyyatın təhlili belə bir fərziyyə irəli sürməyə əsas verir ki, emosional intellekt tələbələrin təlim fəaliyyətində onların idrak fəallığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Bu təsirin psixoloji mexanizm və xüsusiyyətlərini müəyyən edərək tələbələrin idrak fəallığının səviyyəsini yüksəltməyin yol və vasitələrini müəyyənləşdirmək mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S. Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2002, səh. 231.

2. Андреева И.Н. Албука эмоционального интеллекта / И.Н. Андреева. – СПб.: БХВ-Петербург, 2012. – 288 с.

3. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис,

Э. Макки. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – С. 304

4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – АСТ Москва, 2009. – С. 478.

5. Люсин Д.В. Социальный и эмоциональный интеллект: от моделей к измерениям / Д.В.Люсин, Д.В.Ушаков. – М.: Институт психологии РАН, 2009. – 347 с.

6. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / под ред. Д.В.Люсина, Д.В.Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – 174. с.

7. Ульям Джемс. Психология. М., 2011, стр. 238

8. Ampleeva O. The emotional intellect as predictor of success of psychological professional activity / O.Ampleeva // Вюник Одеського національного ушверситету. Психолопя. – 2010. – Т. 15, № 11 – P. 21–26.

9. Ciarrochi J., Chan A., Caputi P. A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, Volume 29, Issue 5, 1 November 2000, Pages 539-561.

10. Delphine Nelis, Jordi Quoidbach, Moïra Mikolajczak, Michel Hansenne Increasing emotional intelligence: (How) is it possible? *Personality and*

Individual Differences, Volume 47, Issue 1, 2009, pp. 36-41

11. Castillo Ruth, José M. Salguero, Pablo Fernández-Berrocal, Nekane Balluerka Effects of an emotional intelligence intervention on aggression and empathy among adolescents / *Journal of Adolescence*, Volume 36, Issue 5, 2013, pp. 883-892.

12. E.García-Sancho, J.M. Salguero, P. Fernández-Berrocal Relationship between emotional intelligence and aggression: A systematic review / *Aggression and Violent Behavior*, Volume 19, Issue 5, 2014, pp. 584-591

13. Jauk E., Benedek M., Dunst B., Neubauer A.C. The relationship between intelligence and creativity: New support for the threshold hypothesis by means of empirical breakpoint detection / E. Jauk, M. Benedek, B. Dunst, A.C. Neubauer // *Intelligence*. – 2013. – № 41. – P. 212–221.

14. Stein S. J., Book H. *The EQ edge: Emotional intelligence and your success* / S.J. Stein, H. Book. – John Wiley & Sons, 2010. – pp. 340.

15. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. *Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence. Intelligence Test (MSCEIT) User's Manual*. Toronto, Canada: MHS Publishers, 2002.

16. Mayer J.D., Caruso D.R., Salovey P. *The Ability Model of Emotional Intelligence: Principles and*

- Updates. *Emotion Review*, 2016, vol. 8, no. 4, pp. 290-300.
https://mypages.unh.edu/sites/default/files/jdmayer/files/rp2016a-mayercarusosalovey_01.pdf
17. Solovey P. and Mayer J.D. Emotional intelligence // *Imagination, Cognition, and Personality*, 1990, 9, pp. 185–214
18. Steven J. Stein, Justin M. Deonarine. Current Concepts in the Assessment of Emotional Intelligence. *Handbook of Intelligence*, 2014, November. pp. 381-402.

THE DEVELOPMENT FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS IN COGNITIVE ACTIVITY

Aliyev B.H.

Abstract

The impact of emotional intelligence on the effectiveness of cognitive activity in students learning process is examined in the article. Also, the paper analysed the interaction between EI of student's personality and success in learning outcome, mental and physical health relating to approaches to EI issue, EI models and components by referring to the available researches. Although there is no direct link between EI and mental intelligence, it was affirmed that the level of IQ has a significant role in perception and understanding of human's emotions and the students with high EI score manage their and surroundings empowered emotional state better. At the same time, this writing includes an evidence of the development of emotional intelligence and the possibility of increasing of the level of EI's ability by training using cited experimental investigations. Another research examining the impact of EI's capacities on the behaviour of school-aged teenagers and especially aggression and empathy proved that there is not only individual differences but also gender distinctions. Experience has shown that the development of EI capabilities is a major mechanism that affects success both in education and in interpersonal relationships. The article has also analysed the ways and the means of raising the level of cognitive activity of students on the basis of EI as an important quality in psychological activity.